

Europa i krise – hvordan påvirker det oss?

Sjeføkonom
Elisabeth Holvik

13 september 2012

En klassisk kredittrevet finanskrise

Finanskrisens sykel drevet av psykologi:

- **Boom:**

- Trigget av lav rente og (ofte) deregulering -> sterk oppgang i boligpriser og andre aktivapriser. Endret syn på risiko -> økt opplåning i tro på videre oppgang.

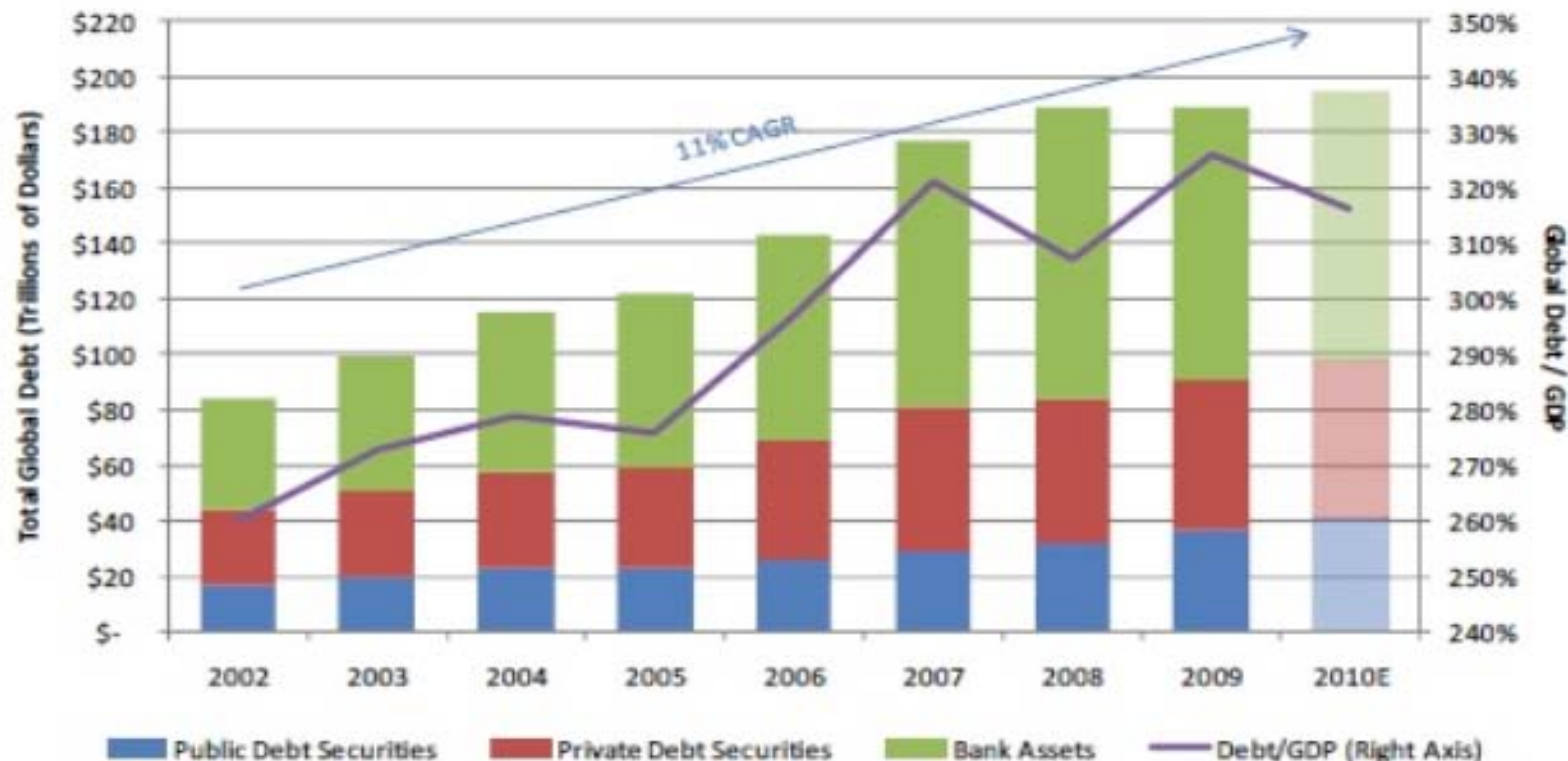
- **Bust:**

- Fallende boligpriser reduserer bankenes sikkerhet for lån -> kredittilstramming og fallende lånevilje fra banker. "Alle" tror nå at prisene skal falle

Lærdom: Kimen til ustabilitet legges i gode tider!

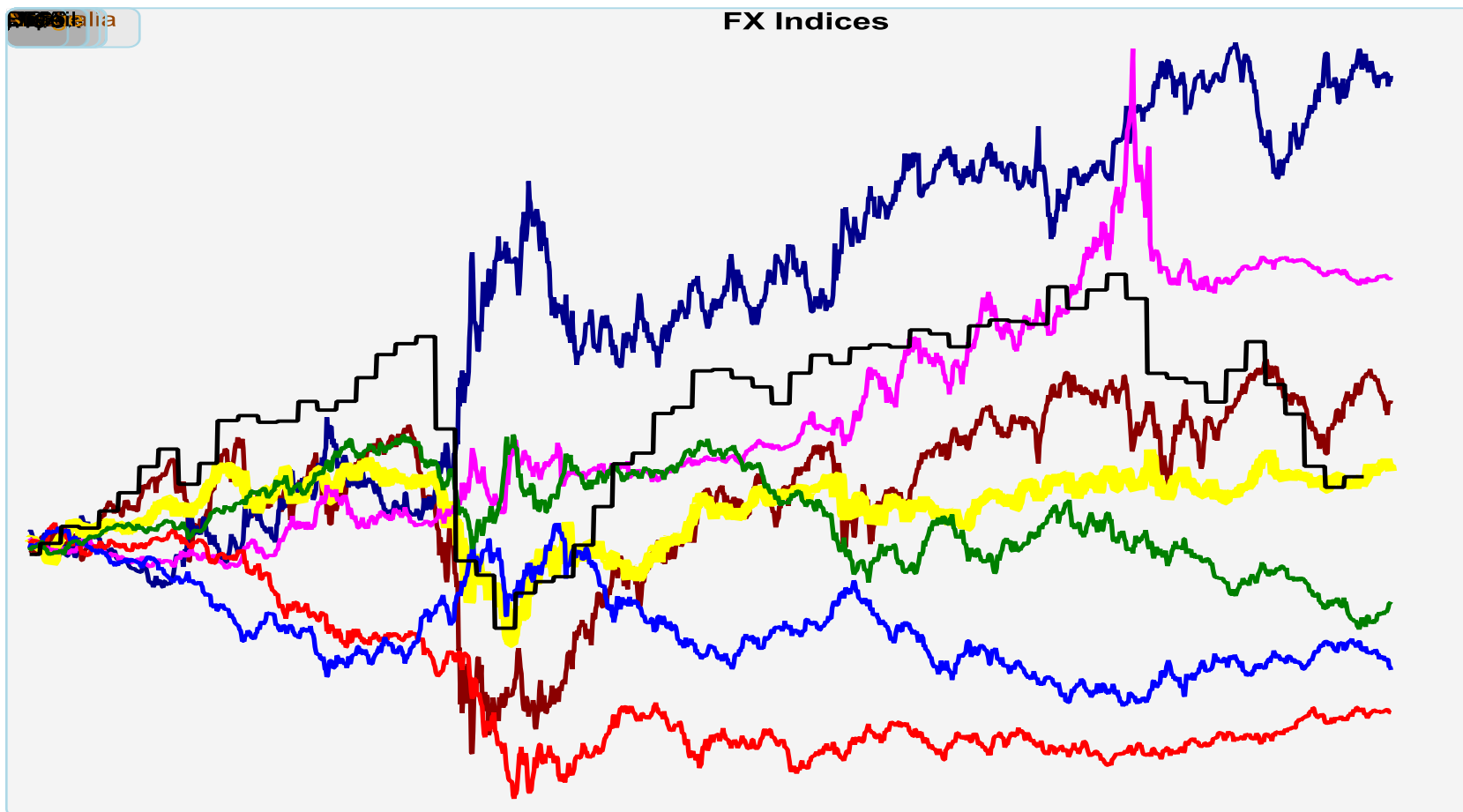
Utfordring: veksten frem til 2008 drevet av gjeld. For mange har levd over evne

Total Global Debt (Left Axis) and Global Debt/GDP (Right Axis)

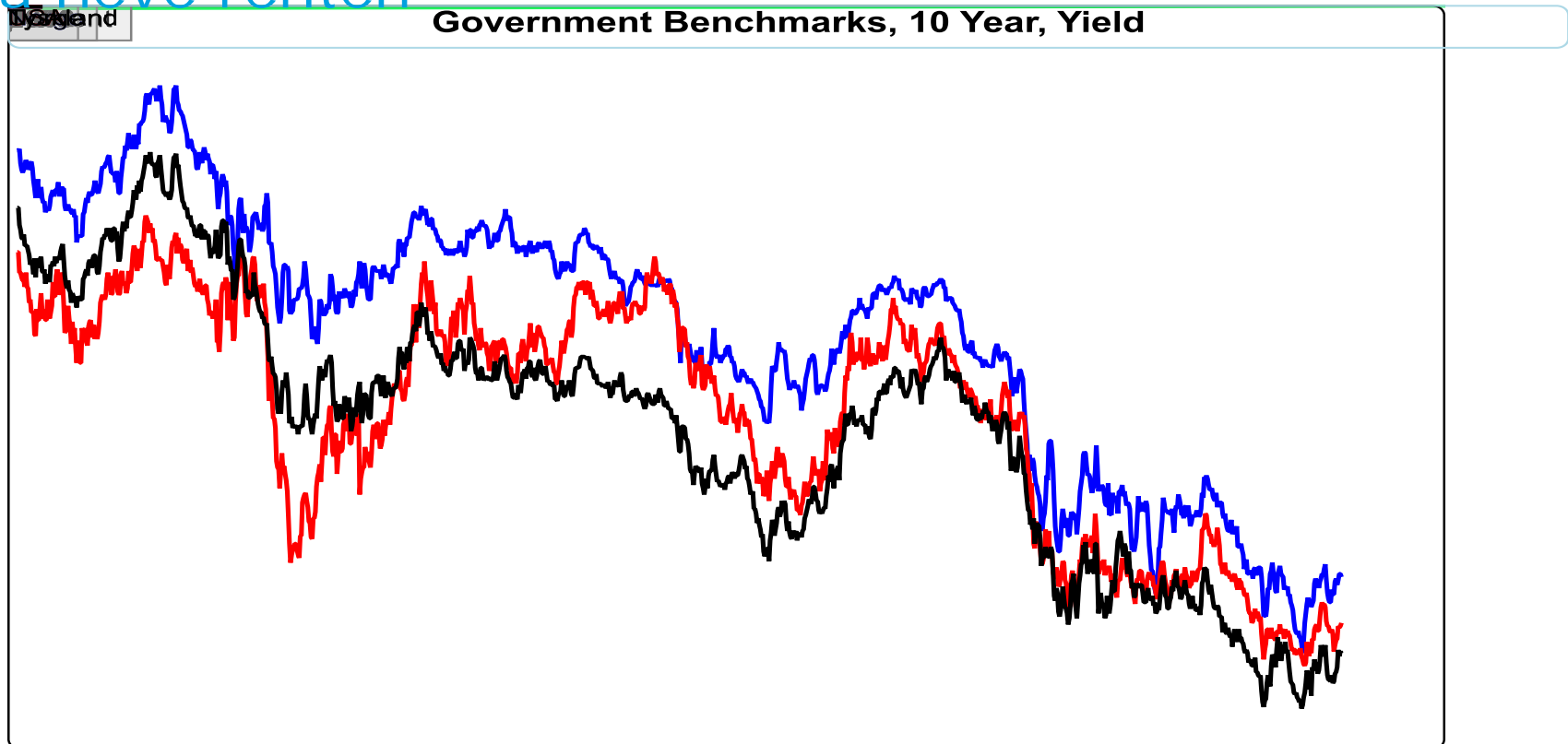

Source: IMF Global Financial Stability Report; IMF World Economic Outlook; Moody's Country Credit Statistical Handbook; BIS; CIA World Factbook; Hayman estimates.

Utfordring: "Alle" jukser med valutakursen

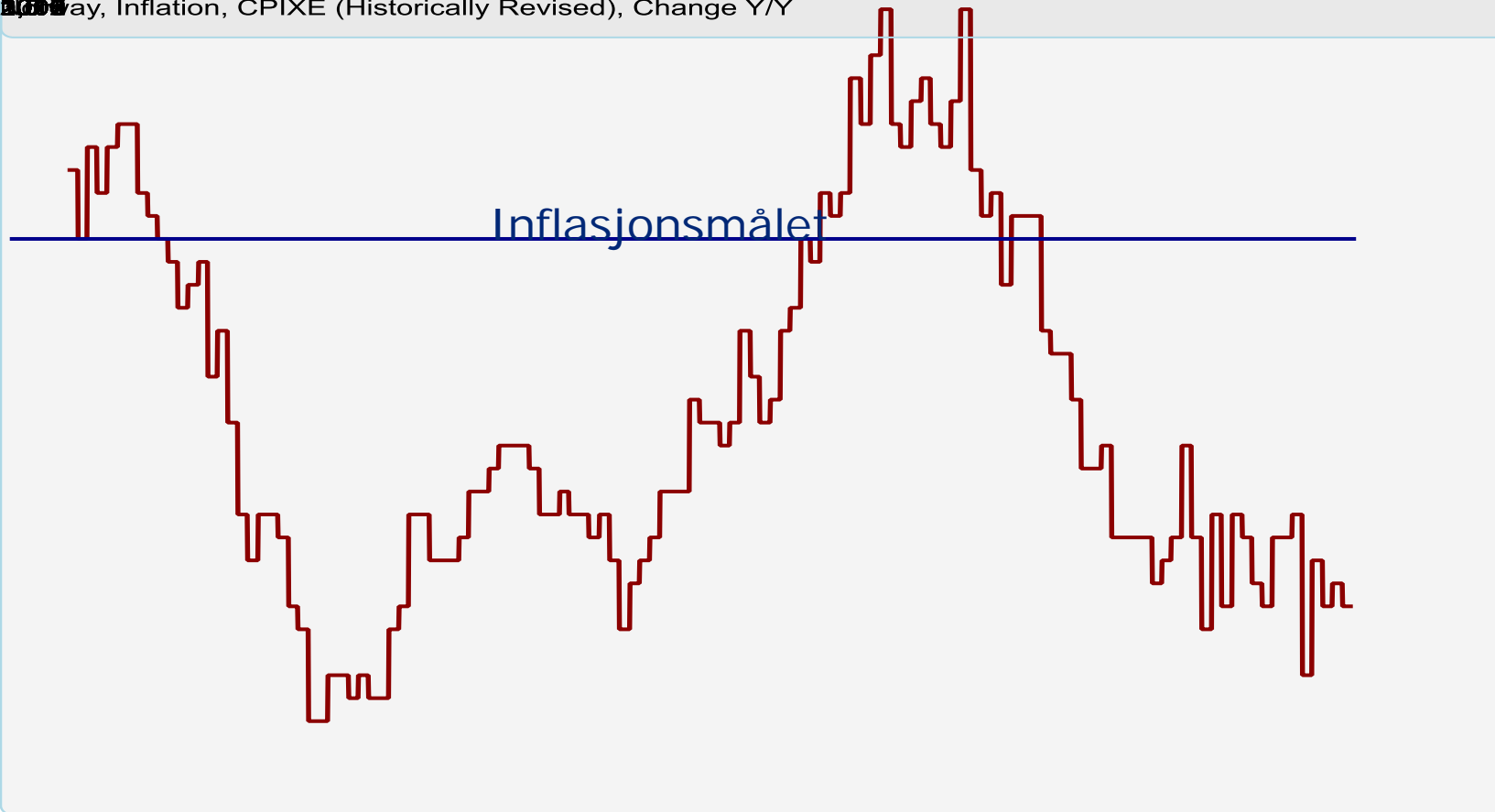

Lave renter globalt gjør det "umulig" for Norges Bank å heve renten

Sterk valutakurs gir lav prisvekst i Norge

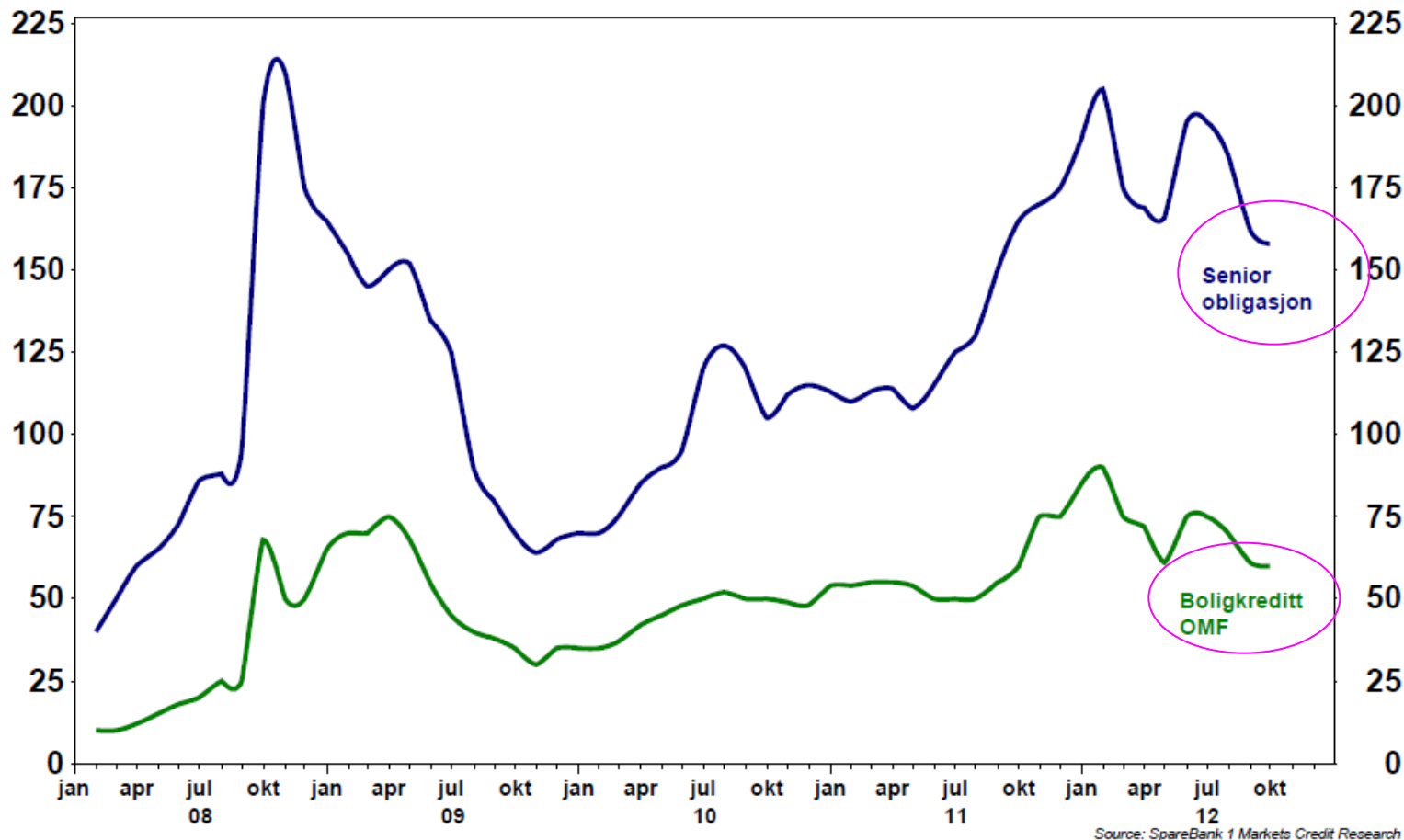
2000 Norway, Inflation, CPIXE (Historically Revised), Change Y/Y

Krisen i Europa rammer Norge via bankenes innlånskostnader – billig til bolig – dyrt til bedrifter

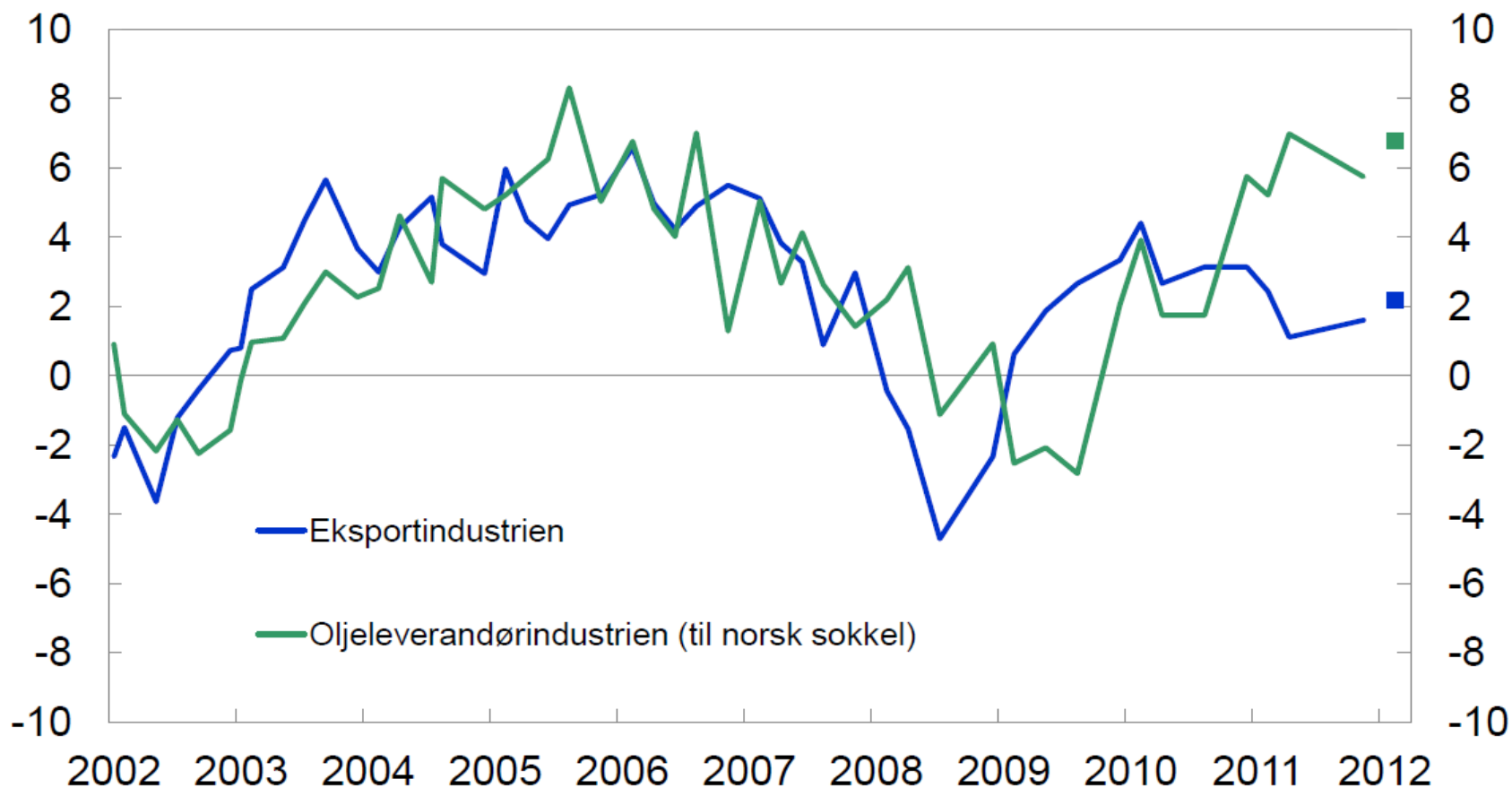
Regionbanker: Swap-spread senior obligasjoner og OMF*

*5 års løpetid. OMF = Obligasjon med fortrinnsrett (Boligkreditt). Regionale sparebanker

Todeling av norsk industri

Vekst i produksjon siste 3 måneder og forventet vekst 6 måneder fram.
Annualisert

Kilde: Norges Banks regionale nettverk

Norsk økonomisk politikk lite robust for globale sjokk etter 2001

- Handlingsreglen: 4% reglen
  - (i tillegg skulle finanspolitikken bidra til å dempe konjunktursvingninger)
- Inflasjonsmål : 2,5%

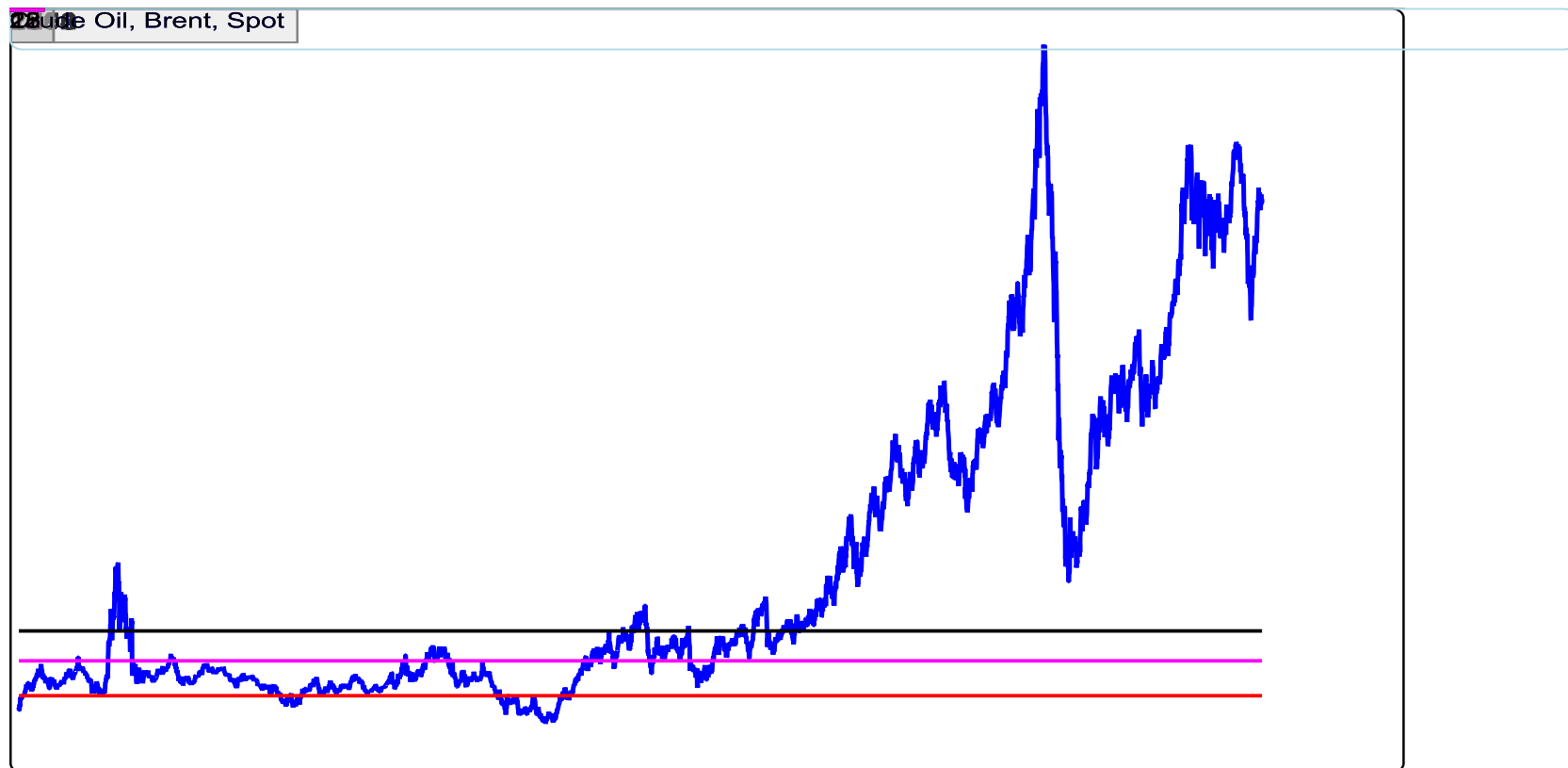
Idè 1: bruke lite oljepenger frem til eldrebølgen starter rundt 2020

Idè 2: inflasjonsmålet og renten skulle disiplinere oljepengebruken og lønnsveksten

Mål: hindre hollandsk syke & forberede oss på eldrebølgen

Oljeprisen mye høyere enn noen kunne drømme om i 2001

Anslag på oljeprisen i Langtidsbudsjettet 2000 for perioden frem til 2020

Endret oppfatning av "opprettholdbar lønnsvekst"

Opprettholdbar lønnsvekst

- Solidaritetsalternativet (Aukrust-modellen)

Lønnsvekst hos våre handelspartnere	3-4 prosent
(+ Produktivitetsvekst i Norge - produktivitetsvekst ute)	0
<hr/>	
= Rom for lønnsvekst i Norge	3-4 prosent
<hr/>	

Fra 2001:

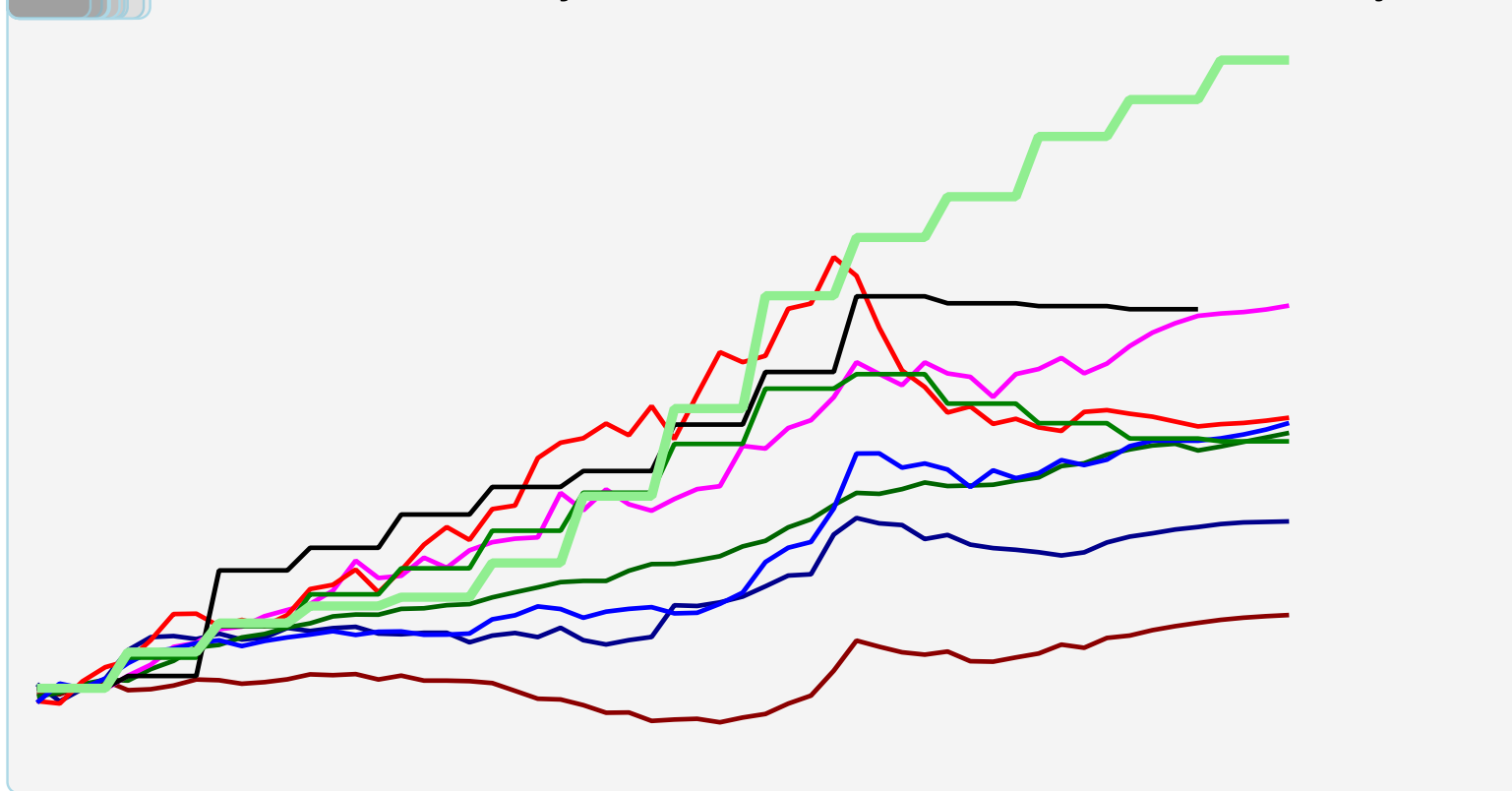
- Inflasjonsmål

Regjeringens inflasjonsmål	2½ prosent
+ "Normal" produktivitetsvekst	2 prosent
<hr/>	
= Rom for lønnsvekst i Norge	4½ prosent
<hr/>	

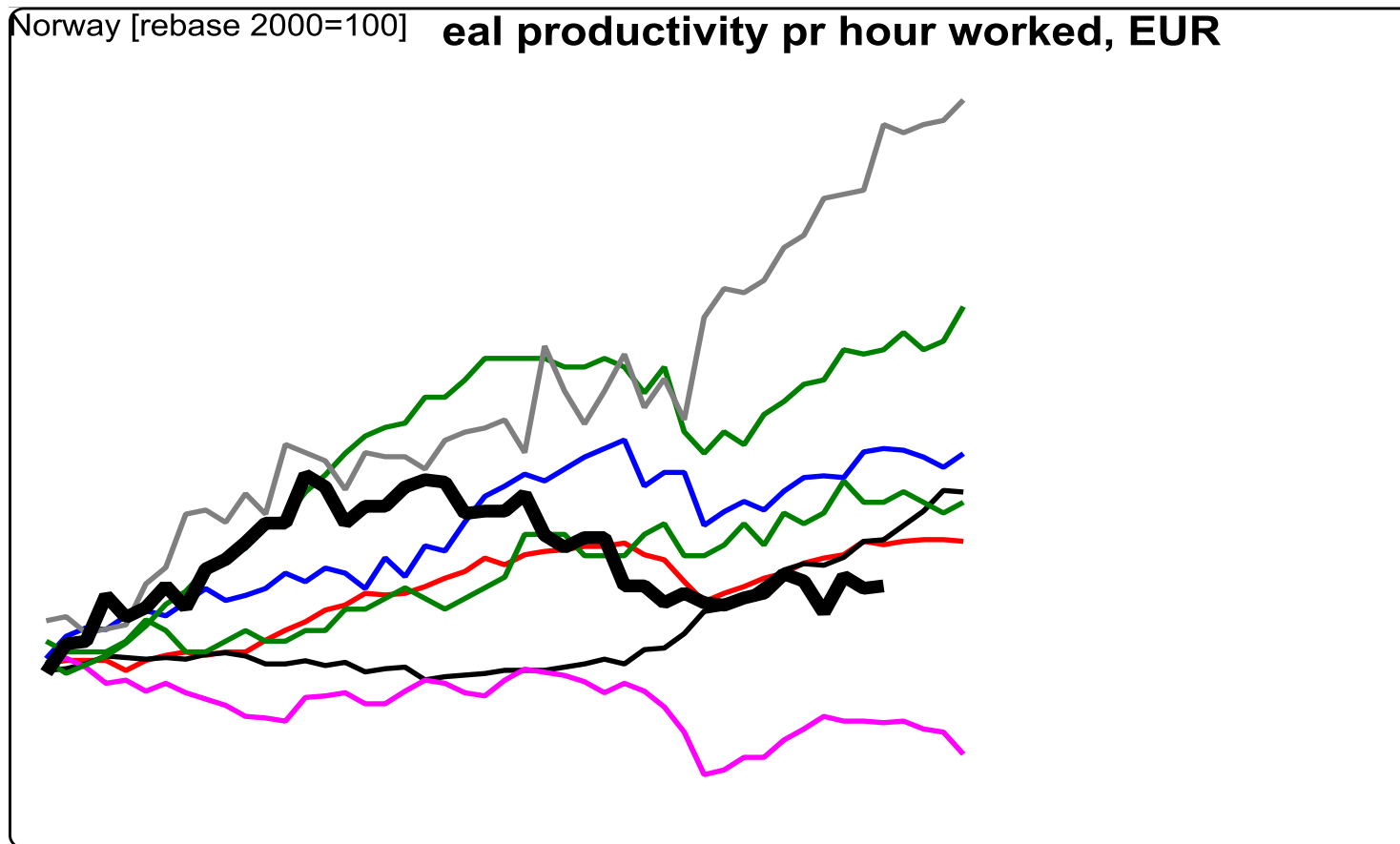
Kilde: Norges Bank, foredrag av Gjedrem 2004

I periode med global krise har vi kunne opprettholde høy lønnsvekst

Hourly Labour Cost in Total Economy, OECD Economic Outlook, Estimate, Calendar Adjusted, SA, Index

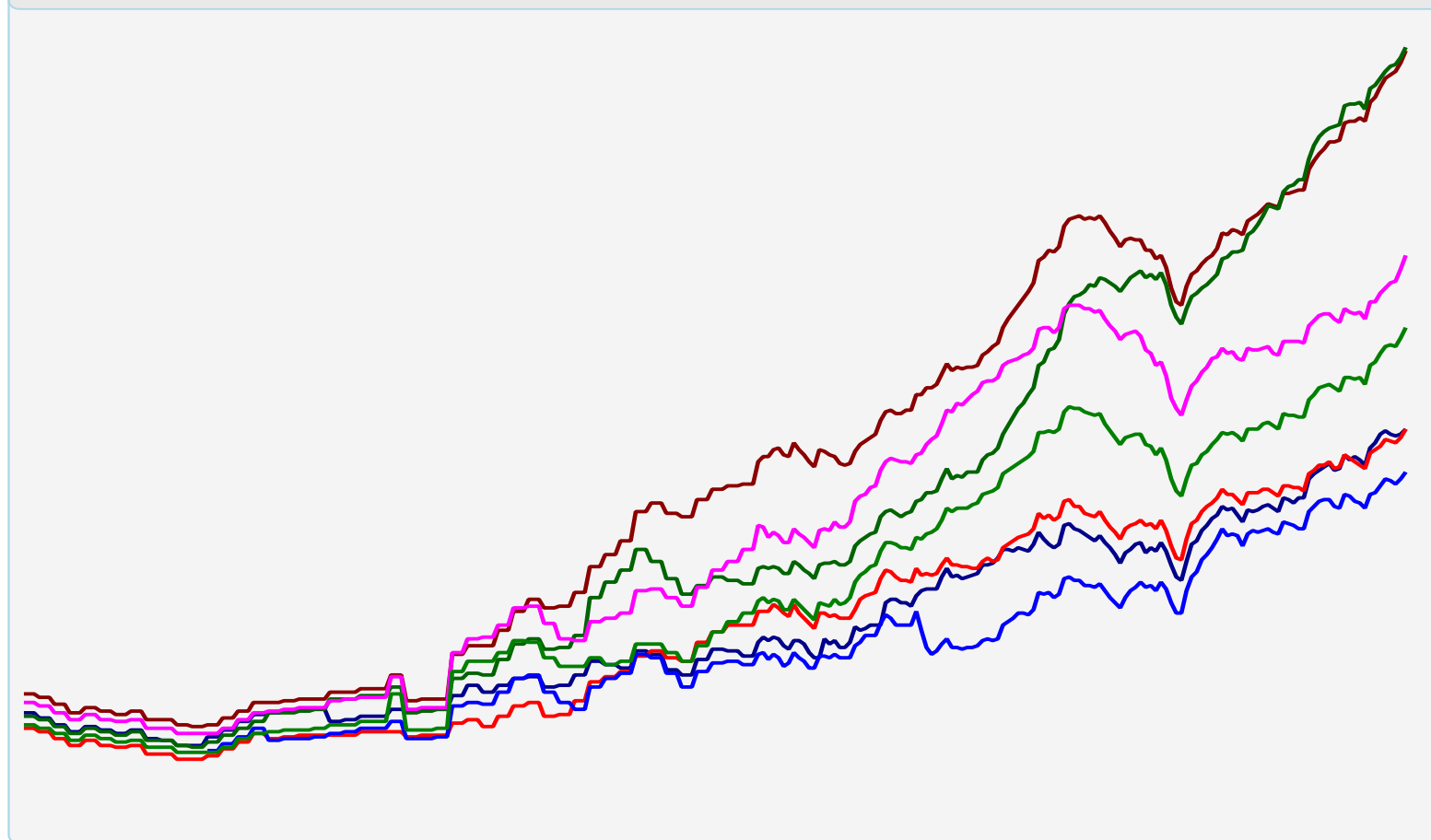
Til tross for svak produktivitetsvekst i Norge

Kraftig prisoppgang i boligpriser

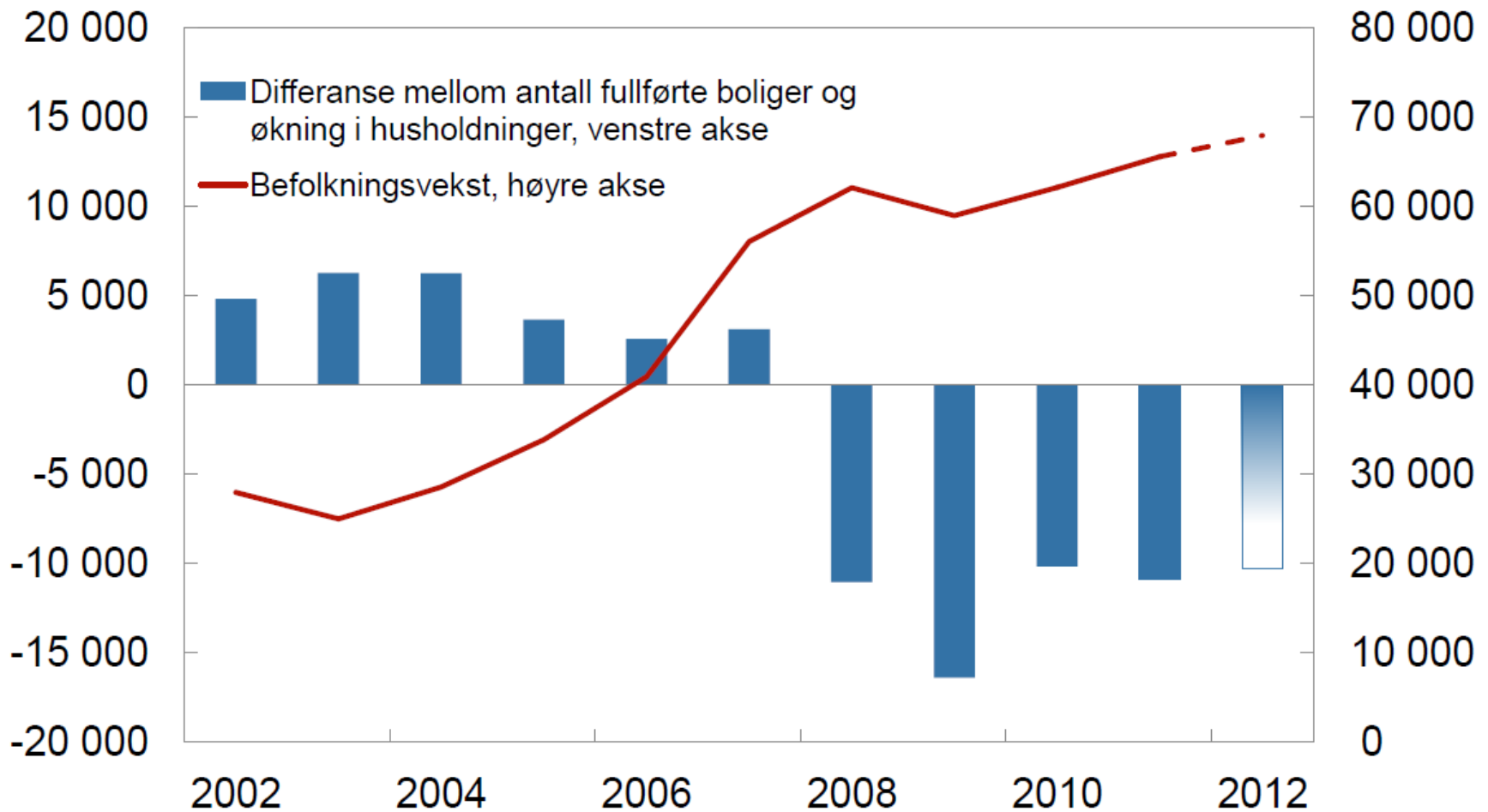
2017-01-01 - 2024-01-01

Norway, Real Estate Prices, NEF, Apartments, NOK

Befolkningsvekst og boligbygging

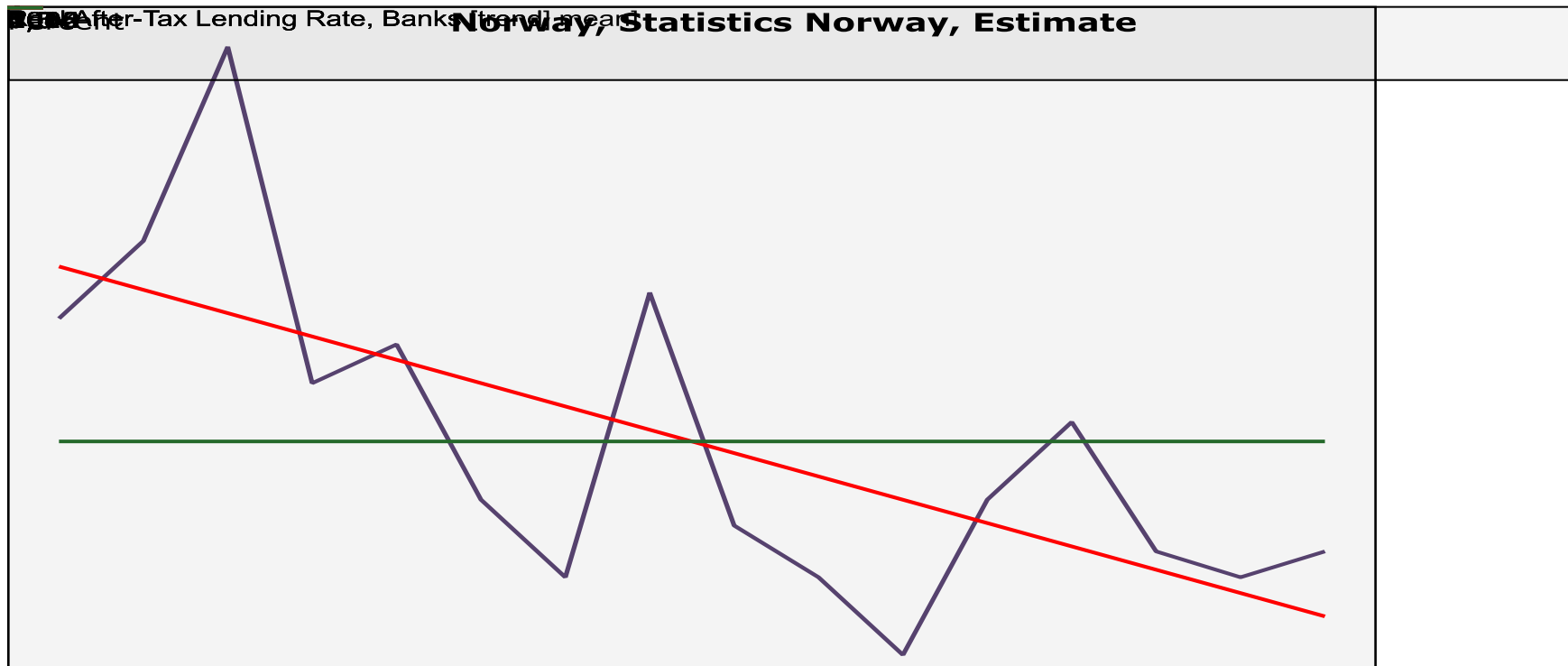
Årstall¹⁾

1) Anslag for 2012

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fallende realrente og forventning om lave renter lenge forsterker prisoppgang på bolig

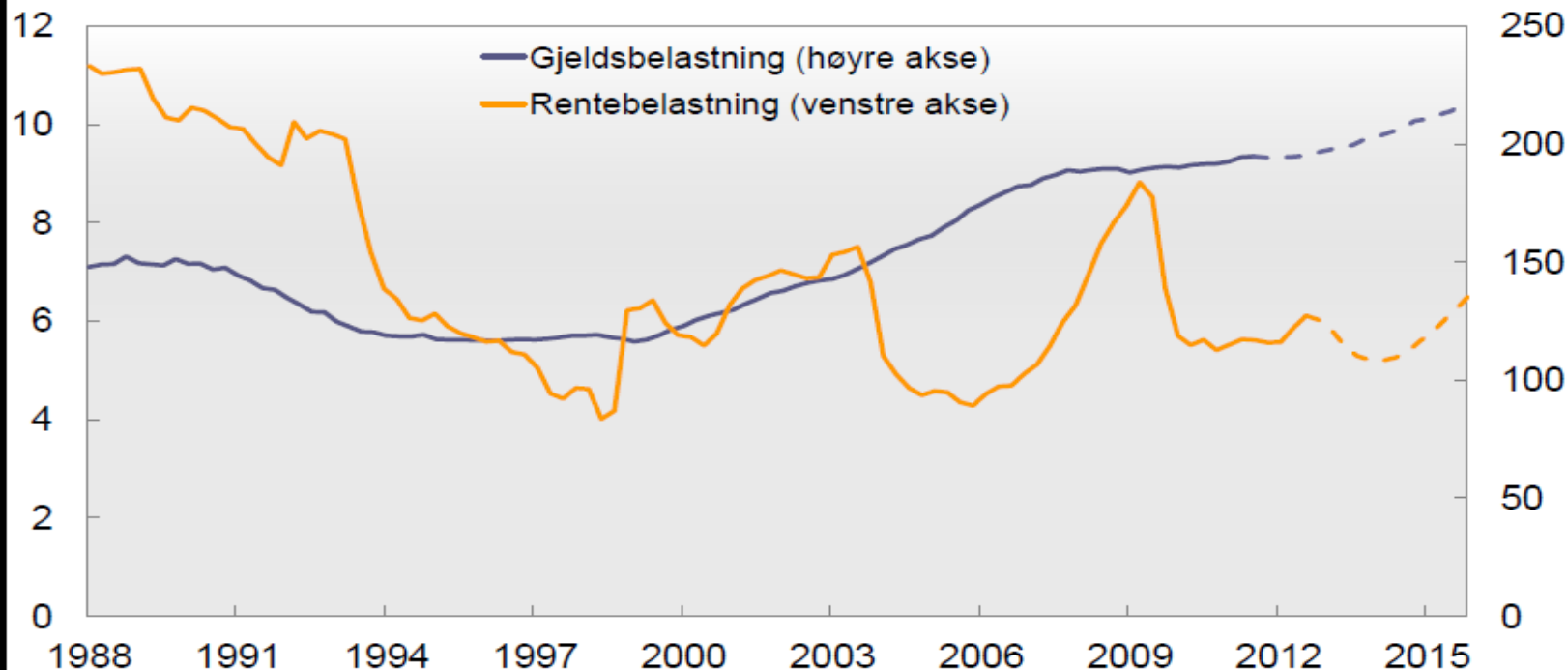

Norge: strålende utsikter på kort sikt.....

- Høy vekst
- Lav arbeidsledighet
- Høy befolkningsvekst
- Økt kjøpekraft for folk som har jobb og eier bolig
  - Høy reallønnsvekst
  - Lav prisvekst på konsumvarer
  - Lav rente
- **Men:** vi er i økende grad avhengig av oljen og mister gradvis tradisjonell industri
- Det er blitt svært vanskelig for unge å komme inn på boligmarkedet!
- Ratingbyrå bekymret for fremtidig boligboble, fordi de vet at kimen til ustabilitet legges i gode tider som nå

Risiko: Stigende gjeldsbelastning for husholdningene

Figur 1.33 Husholdningenes gjeldsbelastning¹⁾ og rentebelastning²⁾. Prosent. Kvartalstall. 1. kv. 1988 – 4. kv. 2015³⁾

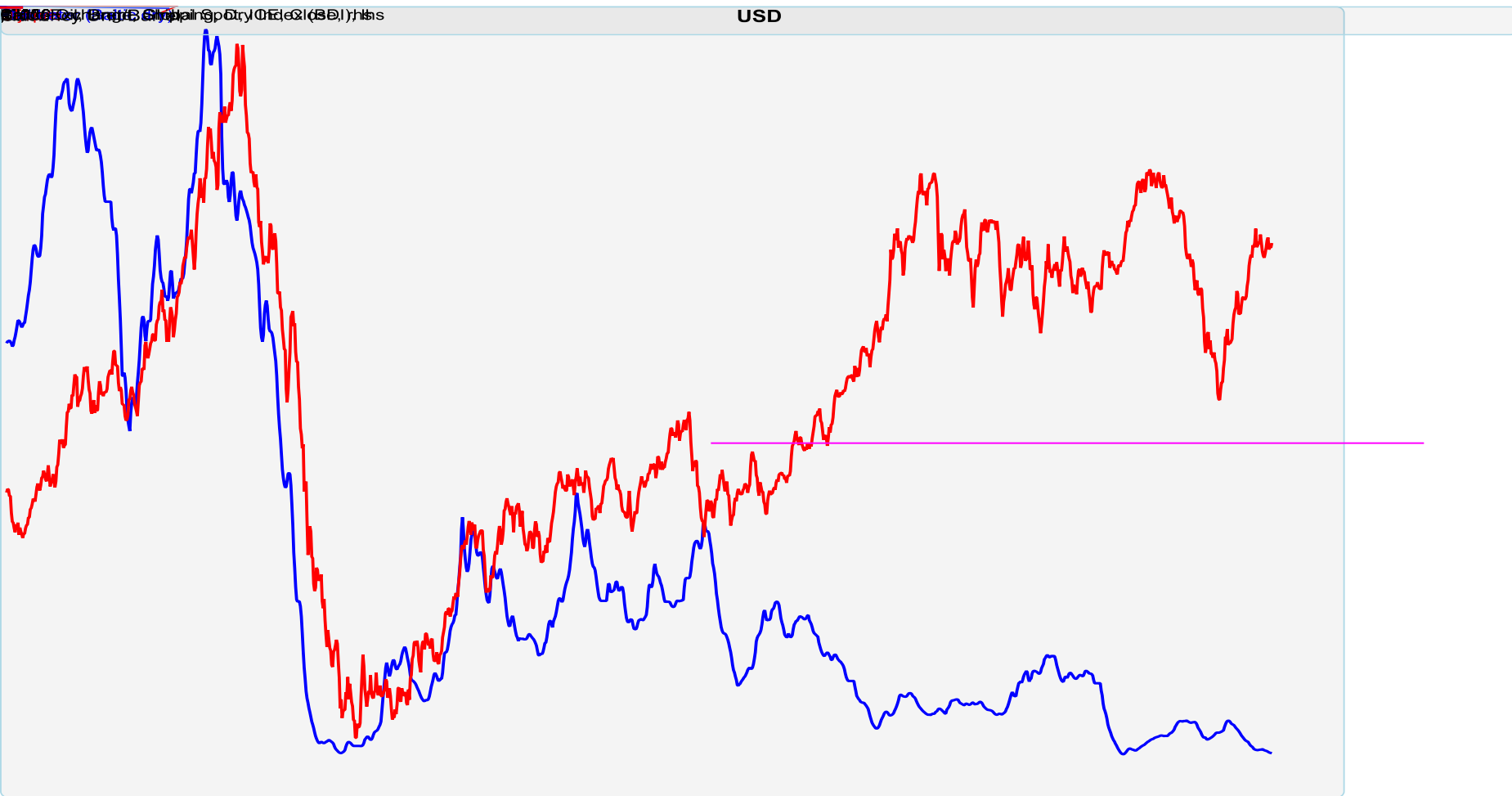
1) Lånegjeld i prosent av disponibel inntekt korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 – 2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital 2006 – 2015

2) Renteutgifter etter skatt i prosent av disponibel inntekt korrigert for anslått reinvestert aksjeutbytte 2000 – 2005 og innløsning/nedsettelse av egenkapital 2006 – 2015, pluss renteutgifter

3) Fremskrivninger fra 1. kv. 2012 – 4. kv. 2015 fra *Pengepolitisk rapport 1/12*

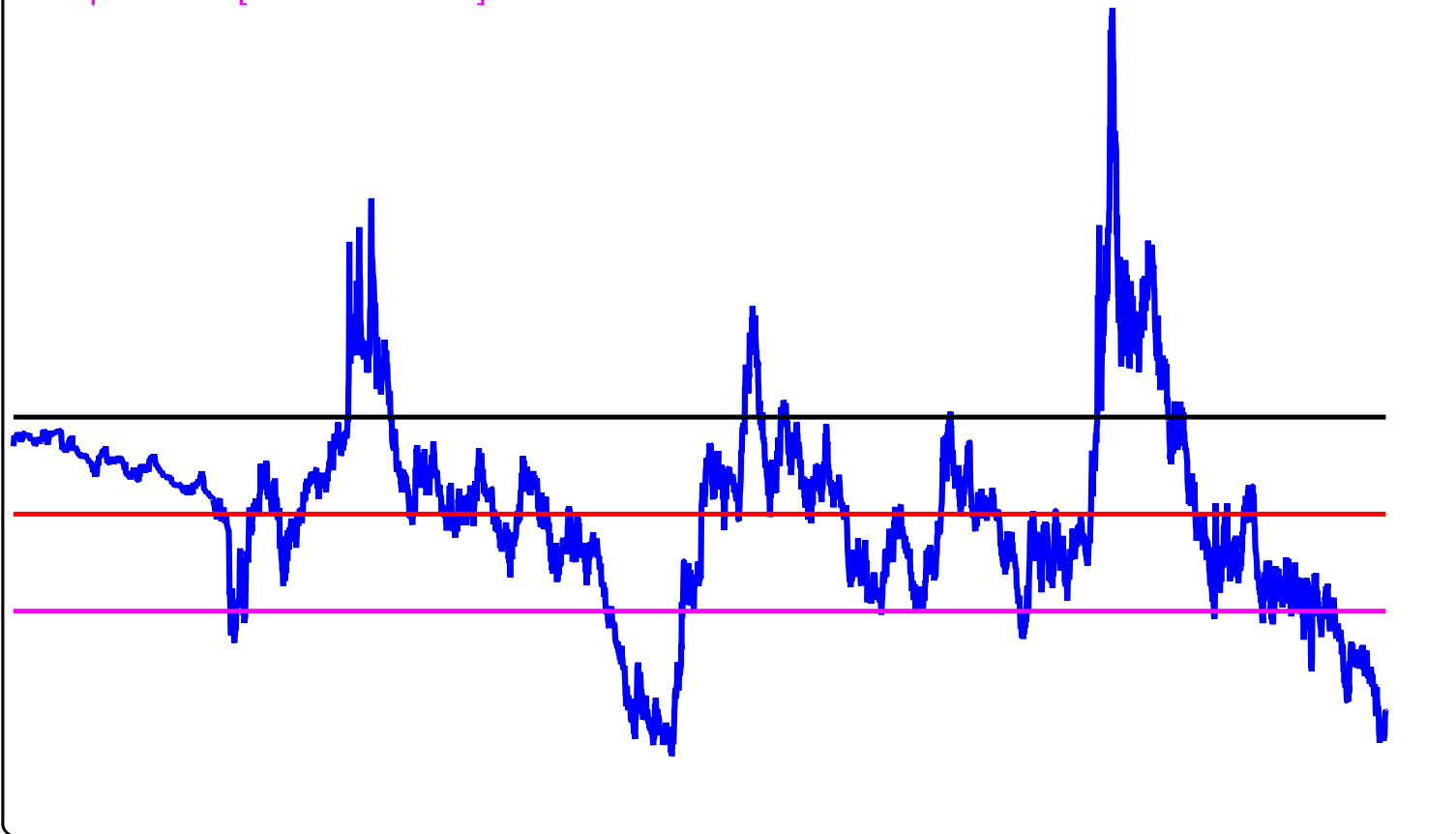
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Risiko: kraftig oljeprisfall

Kronen sterk – hva gjør Norges Bank om kronen går under 7,0?

NOK per EUR [std. dev. lower]

Oppsummering

- Mange risikoforhold kan utløse korreksjoner i høst:
  - Spania – bankkrise og full krisehjelp?
  - Italia – uklar politisk situasjon
  - Valg i USA og fiscal cliff
  - Resesjon i Frankrike
  - Hard landing i Kina
- Mer QE fra Fed kan gi kortvaring opptur
- Verden eldes og ønsker å redusere gjeldsgrad. Det kan gi en lang periode med lav avkastning og lave renter
- Norsk økonomi robust så lenge oljeprisen er høy, men vi blir mer og mer oljeavhengige. Og mer og mer sårbare for sjokk!

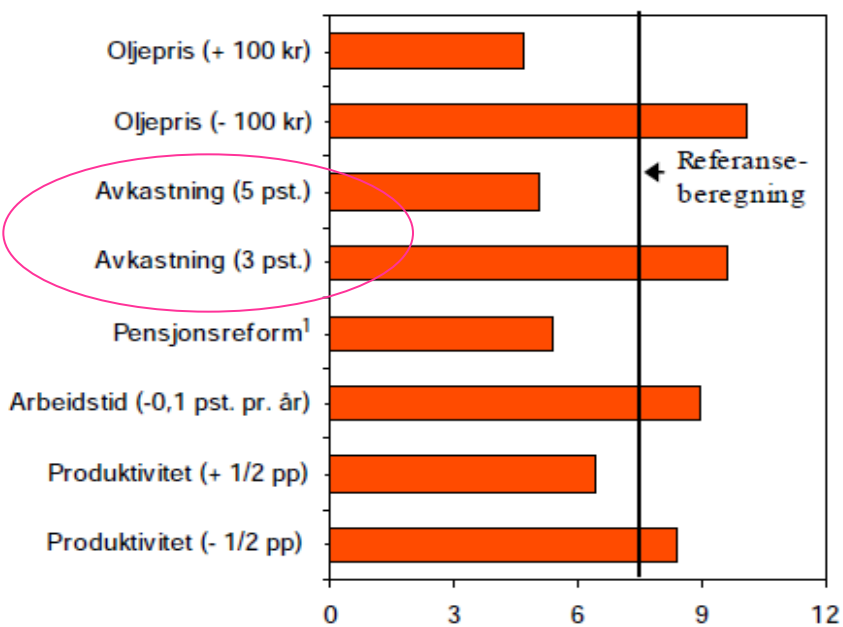

Bank. Forsikring. Og deg.

Lite konsistent stresstest av inndekningsbehovet som følge av eldrebølgen

Nasjonalbudsjettet 2008

Inndekningsbehov i 2060

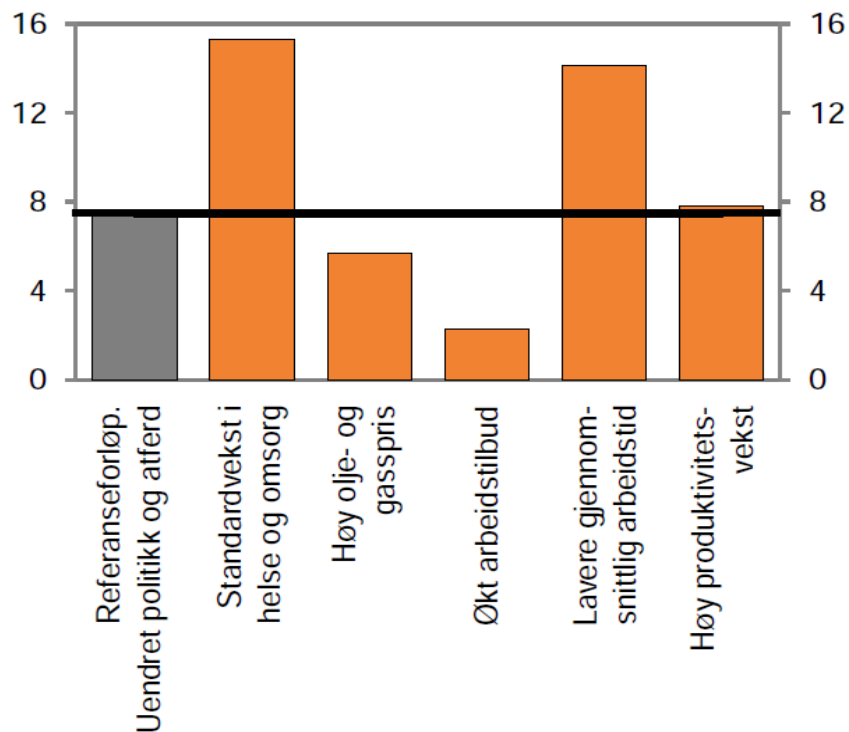
Figur 3.9 Inndekningsbehov i offentlige finanser i 2060 ved ulike forutsetninger. Prosent av BNP for Fastlands-Norge

¹ Virkning av lavere utgifter i folketrygden som følge av pensjonsreformen.

Kilde: Finansdepartementet.

Nasjonalbudsjettet 2012

Inndekningsbehov i 2060

Figur 3.10 Anslått inndekningsbehov i offentlige finanser i 2060. Prosent av BNP for Fastlands-Norge

Kilde: Finansdepartementet.